

УДК 340.12(477)

О.А. АНУФРІЄНКО, канд. юрид. наук,
Республіканський вищий навчальний заклад
«Кримський гуманітарний університет»

СУТНІСТЬ МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ ПОЧАТКУ XXI СТ.: ПРИРОДНО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: філософсько-правове осмислення сфери менеджменту, природно-правовий антропологічний аналіз, природне право власності

В умовах конфліктної глобалізації початку XXI ст. здається, що відродження української національної культури управління взагалі та менеджменту зокрема здатне сприяти розвитку Української державності. Саме Україна має ексклюзивну можливість синтезувати західну ідею та механізми створення правової держави на базі ринкової економіки з досягненнями Євразійської культури, перш за все, принципом духовності. Не визиває сумніву той факт, що процес реалізації зазначеної можливості потребує природно-правового антропологічного аналізу сутності сучасного менеджменту в цілому та українського зокрема.

Актуальність зазначеного аналізу і цієї статті взагалі зумовлюється, насамперед, необхідністю філософсько-правового осмислення сфери менеджменту в Україні початку XXI ст.

Окремі аспекти вищенаведеної проблеми досліджують в своїх працях такі вчені, як О.О. Бандура, В.А. Бачинін, Т.В. Гардашук, В.С. Журавський, Джоулс Коулмен, В.В. Мадіссон, М.І. Панов, Артур Рипстейн. Не применшуючи наукового значення робіт названих авторів, зазначимо, що в них відсутнє визначення сутності менеджменту в Україні початку XXI ст. у природно-правовому аспекті. Наближення до вирішення цієї проблеми потребує окреслення внутрішньої сукупності істотних властивостей менеджменту, в раку-

рсі нашого дослідження, насамперед, природно-правових, без яких він існувати не може. Визначення наведеної філософсько-правової категорії онтології і є метою цієї статті. Її новизною є дослідження сфери менеджменту в Україні початку XXI ст. та опрацювання відповідного природно-правового антропологічного аналізу.

Нашу наукову розвідку розпочнемо з відповідного аналізу менеджменту як важливого компоненту людської діяльності взагалі.

Вважаємо, що основою буття людини, в тому числі й у правовій сфері, постає діяльність, як особливий, специфічний прояв людської активності. Людська діяльність антропомірна, тобто її зміст та характеристика залежить від інтересів, потреб та знань людини. У цьому сенсі діяльність постає наче «кредитною картою» людини, характеризує рівень його культури взагалі та правової зокрема. Складовою людської діяльності виступає управління.

Управління – це функція високоорганізованих систем (соціологічних, біологічних, технічних), що забезпечує їхню структурну цілісність, підтримання заданого режиму діяльності, реалізацію програми досягнення мети [1, с.657].

Зазначимо, що в умовах екологічного колапсу, головною функцією управління є подолання наслідків бездуховної діяльності світової спільноти, що в процесі неприборканої гонки за прибутками привела людську цивілізацію до межі зникнення. Багато в чому ця ситуація виникла й у зв'язку з нехтуванням вічними, ідеальними, незмінними законами природного права – однією з головних парадигм філософсько-правового та юридичного мислення. Цю нормативну систему абсолютних цінностей у правовій сфері, до якої входять, найперше такі категорії як життя, особистість, свобода, гідність, вінчає над-абсолют – Бог. Норми природного права спираються на ідею єдиних нормативно-ціннісних принципів, що панують у космосі, природі та суспільстві і є мірилом добра,

справедливості законоположень, встановлюваних державами. Абсолютні цінності природного права не залежать від змін соціально-історичних умов і не підлягають девальвації. Вони не є продуктом волі держави і стоять вище її життєвих інтересів і потреб, перш за все, матеріальних. У тих країнах де вищезазначені цінності дійсно, а не декларативно, виступають у ролі критеріїв професійної діяльності менеджерів, правотворчої діяльності законодавців, що регулюють процеси у сфері управління, відбувається духовний (розвиток творчості) й фізичний (достатній рівень народжуваності) прогрес суспільства.

Стосовно менеджменту зазначимо наступне. Відомо, що більшістю вчених менеджмент (англ. management, від старофранцузького слова management - «мистецтво супроводжувати, направляти», від лат. manu agere - «вказувати рукою») розглядається як управління соціально-економічними системами, у тому числі - виробничими. На нашу думку, це управління повинно обов'язково бути креативним (творчим) та відповідати нормам природного права, що мають універсальне значення та адресовані до усіх без винятку правоздатних суб'єктів менеджменту. Слід зазначити, що вищенаведені системи – це сукупність визначених відповідних елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Якісні характеристики цих елементів становлять зміст, а сукупність закономірних зв'язків між елементами – структуру, або внутрішню форму системи. Вважаємо, що тільки у випадку, коли управління соціально-економічними системами відбувається на основі норм природного права наведені зв'язки регулюються найбільш креативно.

Характерною рисою менеджменту є, перш за все, те, що він пов'язаний з організацією роботи людей, в тому числі, спрямованої на збільшення прибутків. Поняття «прибутку» невід'ємно пов'язується з поняттям «власність». Філософія права розглядає власність як важливу категорію людської діяльності. Відомо, що Римське право сформулювало

принцип першоволодіння: природний предмет, який нікому досі не належав, стає власністю того, хто перший ним заволодіє. З цього принципу логічно випливав інший: людина не вправі привласнювати собі фізичні предмети, що встигли стати власністю інших людей. Вважаємо, що менеджмент ні в якому разі не має допускати такого управління, яке веде до порушення природно-правових принципів володіння шляхом насильницького перерозподілу власності, бо це чревате відкритими зіткненнями соціальних суб'єктів. На початку XXI ст. ми є свідками як порушення цих принципів стають першопричиною великих і маленьких соціальних конфліктів як у світі, так і в Україні.

Як влучно зауважують В.А. Бачинін, В.С. Журавський і М.І. Панов, крім права на початкове присвоєння речі, якою ніхто не володіє, існує інший напрям придбання власності – це процес створення матеріальних предметів за допомогою вкладеної в них праці. Річ по праву може належати тому, хто над нею трудився і вклав в неї свою фізичну і духовну енергію, затратив на неї матеріали та час. Володіння нею і можливість розпоряджатися нею за власним розсудом – природне право її творця. І будь-яка спроба зазіхнути на неї, наголошують вчені, привласнити без відома і проти волі власника або знищити її, виступає як порушення його природного права [2, с.366-367]. Погоджуючись в цілому з наведеною думкою, зазначимо, що коли мова йде про людську енергію, то, вважаємо, духовний її компонент повинен передувати фізичному, бо саме дух людини обумовлює всю її діяльність в тому числі й у сфері менеджменту.

Менеджмент може реалізуватися тільки при наявності менеджерів-людей, які відповідають за управління соціально-економічними системами, у тому числі – виробничими. Як і всім людям, менеджерам притаманні деякі хибні особисті риси. В.В. Мадіссон не безпідставно стверджує, що поняття «бізнесмен» часто-густо вживається із

зневажливим іронічним відтінком, йдеться, на думку вченого, про егоїстичну, цинічну людину, яка турбується виключно про особистий зиск, позбавлена як відповідальності, так і моральної обмеженості [3, с.130]. Ураховуючи, що «бізнесмен» для більшості людей асоціюється з поняттям «менеджер» можна стверджувати, що наведене є актуальним і для нашого дослідження. Зазначимо, що стійка тенденція відродження природного права, як нормативно-цілісної парадигми українського буття в цілому і менеджменту зокрема, пояснюється, перш за все, активним соціальним існуванням споживацького безкультур'я та залишкових форм тоталітарної бездуховності, що веде до багатократних конфліктних спалахів, в тому числі й у сфері економіки, ситуацій, що є результатами втрат людьми, в тому числі й менеджерами, уявлень про існування абсолютних морально-правових цінностей. На нашу думку, до вирішення вищезгаданої проблеми можна наблизитись формуючи відповідну професійну свідомість менеджера. Ця свідомість є його сприйняттям тієї частини реальності, що пов'язана з відповідним управлінням і спирається на ідею єдиних природно-правових, нормативно-ціннісних принципів, які здатні бути мірилом справедливості службово-функціональних дій менеджера. Вважаємо, що цьому формуванню можуть слугувати чинники духовної культури (насамперед, це релігійна етика, філософія, мистецтво, що висвітлює приклади справедливого, природно-правового менеджменту). На нашу думку, принцип духовності слід вважати найважливішим принципом професійної культури менеджера. Зазначимо, що духовність як наукову категорію доцільно вводити в дослідницький дискурс особистості сучасного українського менеджера, коли постає питання, чи здатні взагалі опортунізм, цинізм, аморалізм, розгул злочинності, якими супроводжується руйнування тоталітарного ладу, породити етику найвищої відповідальності, яка є умовою існування людського су-

спільства. Можна стверджувати, що загибель багатьох цивілізацій - яскравий приклад того, що буває, коли матеріальне ставиться вище духовного.

За визначенням А.І. Корецької, духовність суспільства – це, по-перше, свобода вибору, громадянська рівність, розвиток національної ідеї, а духовність особистості - здатність до створення культури та самотворення, високі моральні принципи, мотивація діяльності, особистісна відповідальність [4, с.7]. Погоджуючись у цілому з вищенаведеним твердженням, вважаємо, що необхідно виокремити такі складові духовності суспільства - розквіт професійної культури менеджера та створення соціуму з глибокими принципами моралі. Не викликає сумніву, що духовність суспільства в цілому та професійної культури українського менеджера зокрема, характеризують, насамперед, рівень спільного почуття національної ідентичності в громадянському вимірі. На нашу думку, креативне управління соціально-економічними системами може сприяти посиленню вертикальної ідентифікації (спільне почуття національної державної ідентичності), що, в свою чергу, дозволить гарантувати горизонтальну ідентифікацію (довіру між українцями різних частин України, незалежно від їх релігійних, політичних, економічних та побутових відмінностей). Стосовно духовності особистості менеджера, особливо підкреслимо, що саме ця категорія має можливість характеризувати високі моральні принципи та особистісну відповідальність зазначеної особистості у філософсько-правовому вимірі. Вважаємо, що саме вищенаведена етико-правова категорія, яка фіксує залежність особистості українського менеджера від позитивно-правової бази, соціального оточення, українського суспільства, національної демократичної правової держави, характеризує ступінь відповідності його громадянської поведінки в професійному вимірі існуючим нормативним зразкам, основою яких виступають загальнолюдські цінності.

Зауважимо також, що в аспекті нашого дослідження саме відповідальність, як філософсько-правове поняття, характеризує міру відповідності поведінки менеджера нормам природного права, вона сприяє дотриманню в суспільстві злагоді, балансу, інтересів справедливості, добропорядності у стосунках між людьми, що пов'язані із менеджментом.

Отже, менеджмент, як процес планування, організації, керування та контролю організаційних ресурсів для результативного та ефективного досягнення цілей, в тому числі й господарських організації, повинен відповідати принципам відповідальності та природного права власності, засадами яких є духовність.

З іншого боку, слід погодитись з О.О. Бандурою, який стверджує, що перед суспільством, яке звільнилося від тоталітаризму, виникає сильна спокуса трактувати демократію як відмову від обмежень [5, с.276]. Зазначимо, що саме природно-правові обмеження діяльності менеджера лімітують свободу та інтереси його особистості, перш за все, її вітального компоненту, завжди мають превентивний характер, застерігають від можливих небажаних наслідків як менеджера, відносно якого діють обмеження, так і інших суб'єктів соціально-економічної сфери. Наведені обставини сприяють пануванню справедливості.

В ракурсі нашого дослідження цікавою видається думка Т.В. Гардащука який стверджує, що справедливість належить до одвічних і найбільш значущих ідеалів людства. Її можна визначити як загальну, моральну санкцію спільного життя людей [6, с.286]. В аспекті цієї наукової розвідки зазначимо, що це цінність, захищати й культивувати яку покликана вся система права; вона передбачає, що відносини між соціальними суб'єктами у сфері менеджменту мають егалітарний (орієнтований на рівність) характер і кожний з них має рівні права і можливості в межах обумовлених домовленостей. Причому, будь яка диспропорція в розподілі цих прав сприймається учасниками цієї взаємодії як несправедливість. Зазначимо, що справедли-

вими можна вважати професійні дії менеджера, якщо вони сприяють відтворенню добра, краси й свободи. У житті соціально-економічних систем справедливість характеризується, по-перше, миролюбністю, доброзичливістю, визначенням певних управлінських взірців, які запобігають деформації професійної культури менеджера. Менеджеру доцільно пам'ятати, що справедливим можна вважати такого управлінця, який намагається досягти максимального блага для найбільшої кількості людей. Принцип справедливості орієнтує менеджера на вдосконалення елементів соціально-економічної системи на базі знання причин як підвищеної, так і зниженої активності суб'єктів наведеної системи. Зауважимо, що вказані явища прямо стосуються правопорядку.

В той же час, Джоулс Коулмен та Артур Рипстейн влучно заважують, що кожен індивід повинен сам оплачувати витрати, зумовлені власною діяльністю, як на принцип справедливості [7, с.734]. Вважаємо, що в цьому випадку ми маємо справу з «відплатною» справедливістю, яка поширюється, насамперед, на сферу покарань за правопорушення і злочини, в тому числі, й у сфері менеджменту. Біля її джерел стоїть таліон – архаїчний принцип еквівалентної відплати. Виниклий у доправову епоху, він пізніше, із появою позитивного права, зазнав соціокультурних трансформацій, перетворившись у правовий принцип відплатної справедливості. Саме справедливість сприяє існуванню добра.

Зауважимо, що добро, як філософсько-правова категорія, є релятивізованою модифікацією універсалії блага та позначає ті форми і результати людської діяльності, поперше, у сфері правовідносин, що зумовлюють розвиток світової духовної культури. Воно містить у собі той належний мінімум соціальності, легальності та природно-правової моральності, що забезпечує найпростіші, елементарні акції соціальної суспільно-корисної поведінки, в тому числі й у

сфері менеджменту, і не дозволяє їм виходити за межі цивілізованості, насамперед, за межі норм природного права.

Управлінські процеси, що досліджуються нами у цій роботі, призводять до суперечностей, конфліктів, тому можна припустити, що важливою категорією для менеджменту є консенсус.

Консенсус (від лат. *consensus* – згода, одностайність) – поняття практичної філософії. Можна погодитись з А.О. Єрмоленком, що на відміну від конфлікту, він передбачає досягнення балансу інтересів у суспільстві на ґрунті всезагального порозуміння щодо основних цінностей та етичних норм [8, с.296]. Видається дійсним той факт, що під час перехідного періоду, в якому саме й знаходиться Україна на початку ХХІ ст., збільшується можливість виникнення управлінського конфлікту - зіткнення проблемних інтересів суб'єктів правовідносин - окремих елементів сфери менеджменту. Вважаємо, що саме менеджери найчастіше виконують функцію посередників у вирішенні наведених конфліктів. Менеджер у цьому випадку може виступати, насамперед, як «третейський суддя», який діє на підставі законів, насамперед природно-правових, правил та інструкцій. Важливою формою усунення суперечностей і конфліктів у менеджменті шляхом природно-правового регулювання є консолідація на основі консенсусу. На нашу думку, сприяючи указаному вище процесу, менеджер повинен професійно організувати таку взаємодію суб'єктів правовідносин сфери управління, яка призведе до об'єднання конфлікуючих груп для досягнення спільних цілей.

Отже, менеджмент на початку ХХІ ст. в Україні, як філософсько-правова категорія, має в своїй основі духовну культуру, ґрунтується, насамперед, на принципах природного права власності та є сукупністю принципів, методів, засобів і форм креативного професійного управління, перш за все, в правовому аспекті, соціально-економічними системами, які сприяють відтворенню добра та справед-

ливості в умовах консенсусу, відповідають вічним, ідеальним та справедливим ідеям природного права, та мають на меті підвищення ефективності юридичного забезпечення сфери управління та збільшення прибутків підприємства на основі добрих дій.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в з'ясуванні принципів правового забезпечення формування професійної культури менеджерів, як соціальних управлінців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. : В. І. Шинкарук ; ред. кол. : Є. К. Бистрицький, М. А. Булатов, А. Т. Муратов та ін. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
2. Бачинін В. А. Філософія права : підручник [для юрид. спец. вищ. навч. закладів] / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – 472 с.
3. Медісон В. В. Онови філософії приватного права : навч. посіб. / В. В. Медісон. – К. : Школа, 2004. – 144 с.
4. Корецька А. І. Соціально-освітні чинники формування духовності особистості у сучасному українському суспільстві: автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / А. І. Корецька ; Ін-т вищої освіти Академії пед. наук України. – Київ, 2003. – 19 с.
5. Філософія права : навч. посібник / О. О. Бандура, С. А. Бублик, М. Л. Заїнчковський та ін. ; за заг. ред. М. В. Костецького ; Б. Ф. Чміля. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.
6. Гордашук Т. В. Екологічна справедливість як критерій громадянського суспільства (рефлексія над досвідом США) / Т. В. Гордашук // Проблеми філософії права. – 2005. - № 1–2. – Київ-Чернівці: Рута, – С. 286-293.
7. Джоулс Коулмен. Заподіяння шкоди і нещастя // Філософія права / Джоулс Коулмен, Артур Ріпстейн ; за ред. Джоела Фейнберга, Джулса Коулмена ; пер. з англ. П. Таращук. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2007. – 1256 с.

8. Єрмоленко А. Консенсус // Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. : В. І. Шинкарук ; ред. кол. : Є. К. Бистрицький, М. А. Булатов, А. Т. Муратов та ін. – К. : Абрис, 2002. – С. 296.

Ануфрієнко О. А. Сутність менеджменту в Україні початку XXI ст.: природно-правовий аспект / О. А. Ануфрієнко // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 16–21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09a0arra.pdf>

У філософсько-правовому ракурсі досліджується сфера менеджменту в Україні початку XXI ст., яка потребує відповідного природно-правового антропологічного аналізу, насамперед, на принципах природного права власності та є сукупністю принципів, методів, засобів і форм креативного професійного управління, перш за все, у правовому аспекті, соціально-економічними системами.

Ануфриенко А.А. Сущность менеджмента в Украине начала XXI ст.: природно-правовой аспект

В философско-правовом ракурсе исследуется сфера менеджмента в Украине начала XXI ст., которая нуждается в соответствующем природно-правовом антропологическом анализе, прежде всего, на принципах естественного права собственности и является совокупностью принципов, методов, средств и форм креативного профессионального управления, прежде всего, в правовом аспекте, социально-экономическими системами.

Anufrienko O.A. Management Essence in Ukraine of the Beginning of XXI Century: A Natural and Legal Aspect

The management sphere is investigated in the philosophical and legal foreshortening in Ukraine of the beginning of XXI century, it need proper natural law anthropological analysis, foremost, base on principles of natural law of proper and is the aggregate of principles, methods, facilities and forms of creative professional management, foremost, in law aspect by the social and economic systems.

Форум права